

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU ESCEPȚIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 10 ȘI 25 n. A FIECĂREI LUNI.

<p>Abonamente: Pe un an: cor. 10. Pe 1/2 an: cor. 5. In străin.: cor. 12. Numărul 50 bani.</p>	<p>REDACȚIA: Dr. Ioan Sâmpăleanu, Ștefan Roșianu, Dr. Victor Macaveiu, Dr. Alexandru Nicolescu și Dr. Alexandru Rusu.</p>	<p>Redacția și Admi- nistrația: »Cultura Creștină«. Balázsfalva.</p>
--	--	--

Creștinismul ca factor al civilizațiunii.

Despre civilizațiune se vorbește astăzi foarte des. Civilizațiunea și cultura lumii „moderne“ se preamărește în zilele noastre la tot pasul, fără să se țină seamă de nenumăratele mișelii și ticăloșii, ce se fac în numele ei, pe când adevărata civilizațiune, aceea, care are la temelia ei credința și bunele moravuri, se desprețuește și se deplânge. În fața acestui curent primejdios, care s'a înstăpânit binișor și în cercurile inteligenței noastre române, credem, că va fi binevenit să stăruim puțin asupra puterii civilizatoare a religiunii lui Hristos.

Civilizația păgână a Romei și Athenei, cu toată strălucirea ei înșelătoare, se saracterisează foarte nimerit, asemănându-se cu un cadavru plin de viermi, acoperit cu purpură. O spunem acesta cu deplina liniște a aceluia, care se știe în posesiunea adevărului, pentru că oricine va răsfoi din acest punct de vedere paginile istoriei, va trebui să întărească afirmația noastră. Cu aceeași istorie în mână susținem apoi de altă parte, că adevărata civilizație a adus-o în lume religia lui Hristos, căreia îi revine și gloria de-a o fi păstrat, precum și datorința de-a se îngriji de perpetuarea ei de-a lungul veacurilor.

Religia creștină este un factor per eminentiam civilizatoric, așa că numirea de popor creștin este ecvivalentă cu aceea de popor civilizat, întocmai așa precum un popor neîncreștinat se poate numi cu tot dreptul: barbar.

Religiunea creștină a fost aceea, care a civilizat lumea și continuă a o face și azi. Ce erau de pildă popoarele germanice, slave, anglo-saxone șcl., ori bunăoară și cele din America, dacă nu niște sermane popoare barbare? Dar îndată ce

li-s'a vestit evanghelia lui Isus și au primit legea creștină s'au civilizat. In zilele noastre chiar cine sunt popoarele antropofage, triburile barbare, cari se nutresc cu carne de om și jertfesc prunci și fetițe pe altarele divinității abscente? Sunt nefericiții, între cari n'a resunat încă numele lui Isus Hristos. — Indată ce străbate însă misionarul cu Crucea în mână, predicându-le legea creștină, cu încetul prinde rădăcini și civilizația. Dar va zice cineva, că astăzi și la popoarele păgâne există o anumită civilizație și cultură. E adevărat, numai cât aceasta este o urmare firească a civilizațiunii universale, adusă în lume prin creștinism. Este adeca știut, că venind în atingere popoarele necreștine cu creștinii, nu pot să nu simțească și ele influința creștinismului.

Un element însemnat al civilizațiunii e fără îndoială libertatea individuală. Inainte de venirea Dlui Hristos, lumea — cum ne spune istoria — eră împărțită numai în două clase de oameni: sclavi și stăpâni; societatea eră o lume de sclavi tiranizați de câțiva stăpâni puternici. Isus Hristos e cel dintâiu, care proclamă libertatea individuală, vestind egalitatea tuturor oamenilor, pentrucă toți deopotrivă sunt fii ai aceluiaș mare Părinte comun, care e în ceriuri, și învățând, că înaintea lui Dumnezeu nu e deosebire între stăpân și sclav, între jidov și Elin, între omul îmbrăcat în zdrențe și între cel îmbrăcat în purpură și în mătăsuri. In urma acestor învățături ne mai auzite în lumea păgână, cad păreții de despărțire și se sfarmă lanțurile, cari legau mânilor milioanelor de sclavi.

Intr'un mod deosebit au simțit efectele binefăcătoare ale civilizațiunii creștine pruncii și femeia. La păgâni, părinții aveau libertate să facă cu pruncii ce voiau, și așa de se nășteau prunci bolnavi, diformați, ori cu defecte, ori dacă părinții nu erau în stare să-i susțină, îi înădușeau în leagăn, îi ucideau și aruncau în ape ori locuri murdare; infanticidiul eră la ordinea zilei. In China, pruncii aruncați de părinți în mijlocul ulițelor și părăsiți, până și în zilele noastre se apropie de vre-o 300 de mii. Tot așa se practizează și în Indiile orientale. Isus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, făcându-se el însuși prunc, prin desmierdările iubitoare dovedite față de prunci, i-a ridicat așa zicând de pe pământ, unde erau aruncați de lumea păgână; a arătat vrednicia pruncilor, drepturile, ce le au ei și i-a restabilit în locul asigurat lor de Ziditorul tuturor. El a fost pururea amicul, scutitorul și apărătorul pruncilor, îi îmbrătoșă, îi des-

mierdă, îi binecuvântă, iar pruncii știind cât de bun e Isus cu dânșii, alergau adeseori la El. Temându-se odată apostolii, că pruncii ar incomodă și molestă pe dumnezeescul Învățător, îi respinseră, îi depărtară dela Isus. Dar Isus a dojenit pe Apostoli zicându-le: Lăsați pruncii să vină la mine și nu-i opriți pe acești micuți nevinovați, eu îi iubesc foarte mult, pentrucă a unora ca aceștia este împărăția lui Dumnezeu (Luca 18, 17). El recomandă pruncii în grija și dragostea tuturor, zicând: Ori cine va primi pe un prunc ca acesta întru numele meu, pe mine mă primește. (Mat. 18, 5). Aceste învățături și exemple ale lui Isus au schimbat condiția pruncilor și peste tot a tinerimei. Pruncul în creștinism a rămas obiect de respect. Biserica, care are spiritul lui Isus, a devenit maica pruncilor, și pe aceștia îi privește de partea cea mai aleasă din turma lui Hristos. De aici se explică grija de maică, ce o poartă Biserica de pruncii de școală, de creșterea tinerimii. Ea e întemeiat tot felul de școli, colegii, seminarii de copii, orfanotrofii, azile de prunci și multe alte așezăminte, destinate pentru creșterea tinerimii. De aici se explică marea și înfricoșata datorință a preoților de-a se îngriji de creșterea religioso-morală a pruncilor de de școală, și preste tot a tinerimii.

Femeia în lumea păgână, atât ca fată, cât și ca soție și mamă, eră pururea sclavă, fără drepturi proprii. Era o făptură mizeră, o mașină învățită după plac de o putere mai mare, un instrument de senzualitate brutală și dobitocească. Și așa e și astăzi muierea la păgâni. Isus Hristos a sărit în ajutorul adestei debile zidiri, care slabă fiind a fost călcată în picioare. El a reșezat-o în locul, pe care i-l'a destinat ei Creatorul, și i-a recâștigat respectul, ce i-se cuvine. Dar se pare, că muierea și simțeste, oareș-cum instinctiv, cu ce recunoștință și mulțămită e datoare față de Isus, pentrucă -- în femei în general vorbind -- iubirea lui Dumnezeu e mai intenzivă decât în bărbați și e mai profundă evlavie cătră Domnul nostru Hristos, care a scos pe muiere nu numai din sclăvia satanei, ci a scos-o și din sclăvia bărbatului.

Biserica lui Hristos a înteles apoi chiar dela început și importanța mare civilizatorică a științelor și artelor, pe cari în toate timpurile le-a promovat și le-a sprijinit. Studiind istoria aflăm, că Papii dela Roma au întemeiat încă în evul mediu cele mai renumite universități din Europa, apoi școli pentru tineri și pentru prunci. Clerul a fost totdeauna o clasă cultă

și învățată. Cei mai mari filozofi și cei mai vestiți bărbați de știință în veacurile trecute aproape toți au fost oameni de ai Bisericii. Ce privește apoi artele frumoase, e știut, că artiștii cei mai mari au fost chemați la Roma, să-și depună geniul artei lor în monumentele bisericii și în edificiile din cetatea eternă, în Papii căreia au aflat totdeauna sprijin și încurajare cu toții.

Biserica lui Isus Hristos promovează deci civilizația, în aceeași măsură cum promovează sfințirea oamenilor. Ea nimește cetatea, unde idololatria își avea cuibul urât, adică Roma păgână, care cuprindea în sine severitatea din Sparta, eleganța din Athena, pompa din Memfi, desfrânările din Tir, și grandiozitatea din Ninive și Babilonia. Biserica desființează pretutindenea unde străbate, faptul cel mai urât din istoria omenimei: sclăvia și rupe lanțurile, cu cari erau legați milioane de oameni. Biserica înfrânează antagonismul atât de temut între cel bogat și între cel proletar, care în zilele noastre a produs socialismul, anarhismul și nihilismul. Biserica își întinde mâna sa îndurătoare, către partea cea mai delicată și gentilă a neamului omenesc, către femeia degradată, ajunsă la cea mai josnică condiție, și ridicându-o, o așază la locul asigurat ei de Creator, o restabilește în drepturile ei de soție și de maică și în demnitatea sa de muiere, adică stăpână peste sine întocmai ca și bărbatul, a cărui soție, adică tovarășă de viață, este. Biserica a păzit cu gelozie comorile cele mai vechi ale științelor, și ale artelor, ea străbate în păduri și în peșteri, scoate de acolo pe sălbatici, îi îmblânzește, îi învață, îi civilizează și face din ei popoarele și națiunile cele mai culte; percurge fără nici o frică oceanurile cele mai înspăimântătoare, ca să-și câștige fii noi, pe cari să-i adune în jurul ei, să vindece rane și să șteargă lacrimi. — Cu un cuvânt biserica prin puterea ei civilizatoare pretutindenea curățește și sfințește moravurile oamenilor, și ca prin minune străformează și înnoiește fața pământului....

Ea civilizează!

Dr. VICTOR BOJOR.

Limba românească în cele dintâi cărți bisericești.

(III. Articol final).

Celce va ceti cu băgare de seamă cărțile bisericești traduse de Coresi, se vă miră foarte mult, când va vedea, că alături de nenumăratele slavonisme, câteva ungurisme și o mulțime de fraze și construcțiuni cu totul străine de firea limbii românești, se mai află și mai multe cuvinte de origină latină, cari astăzi nu fac parte din tezaurul limbii, și cari se par foarte ciudate alătura de atâtea străinisme. Marele Timoteiu Cipariu a subliniat aceste latinisme, punându-le la sfârșitul capitolelor pe cari le citează în Analecte, și ocupându-se de ele în: Principii de limbă și de scriptură¹⁾.

Văzând acest lucru, „ar putea să-și pună cineva întrebarea, dacă aceasta e chiar limba românească, astfel cum o vorbeau pământeni, într'unul oarecare din ținuturile românești, cu vre-o doi secolii și jumătate înapoi? Sau, dacă este numai o cercare nedibace a unui străin, puțin cunoscător al graiului obișnuit printre Români, și luptându-se trup la trup, fără deprinderi pregătitoare, cu un text slavon adese turbure și îndoios? În starea actuală a cunoștințelor noastre despre vechile idiome românești, problema este foarte anevoe de deslegat; alte documente autentice ne lipsesc pentru o epocă așa înapoiată a limbii noastre, iar texturile mai vechi ale cronicilor sau letopisițiilor au încercat, fără îndoială, neîncetate prelucrări, cari le fac a fi cu mult mai lesne citețe și mai înțelese azi nouă decât limba stângace alui Coresi“²⁾.

Toate chestiunile, cari privesc istoria limbei noastre, sunt până acum așa de puțin studiate, încât numai cu teamă se apropie omul de ele. Ceice au publicat textele vechi au promis, că vor face și studii asupra lor, dar au trecut și zeci de ani dela publicarea textelor, și studiile asupra lor n'au văzut încă lumina zilei. Lipsește o istorie complectă a limbii române; profesorul universitar Ovidiu Densusianu a publicat tomul întâiu al unei astfel de lucrări³⁾, un studiu scris cu multă pricepere

¹⁾ Timoteiu Cipariu, Principii de limbă și de scriptură, ed. II. Blaj 1866.

²⁾ Odobescu, Psaltirea diac. Coresi în Opere complete vol. II. p. 107.

³⁾ Ovide Densusianu, Histoire de la langue roumaine, Tome premier, Paris 1902.

seră lui¹⁾, iar în Noul Testament tipărit la Bălgrad în 1648 întâmpinăm, în acelaș text, și *strugurul* și *aua*: „Slobozi sêceria ta cea ascuțită, și culêge strugurii viei pământului: că s'a copt aua²⁾. E adevărat, că dăm în cărțile vechi de particula condițională *să*, însă în aceleaș cărți găsim mai de multe ori și pe *dacă*. Așa cetim în epilogul Tetravanghelului: „dêca văzuiu, că mai toate limbile au cuvântul lu Dumnezeu în limba lor³⁾. Dacă găsim în Tâlcul Evangheliilor: „și de întâiu opt să știm aceasta⁴⁾, fiind acest *opt* o prescurtare alui opus est = trebuie, sau e nevoie, tot în cărțile lui Coresi dăm de alt cuvânt, analog: „*nevoie iaste* a veni zablaznele⁵⁾ = scandalele.

Care din acestea cuvinte erau în gura poporului, cele de origină latinească, sau cele de origină străină; cele cu forma mai latinească, ori cele cu forma mai adaptată desvoltării limbii, e greu să hotărăști astăzi tocmai pentru că alte monumente despre această limbă ne lipsesc. Cu acelaș drept putem să spunem, că amândouă formele erau în uzul poporului, deși e foarte greu să crează omul, că ar fi zis vre-un Român din secolul al XVI-lea: „și de întâiu opt să știm aceasta“, ori ar fi întrebuițat latinismele *descinse* pentru a pogorâ, *meseretate* pentru sărăcie, și altele, cari se află însemnate în „Analectele“ lui Cipariu. Că Românii mai vechi vorbiau o limbă cu mult mai latinească, va admite ori și cine; chiar și astăzi e mai romană limba în munții apuseni ai Ardealului, căci acolo e ferită lumea de contact cu străinii, decât în orașe, unde are contact și se amestecă cu străinii, cari, romanizându-se, nu-și schimbă pe de-a întregul ființa, ci aduc cu ei obiceiuri și vorbe, construcțiuni și fraze, în urma cărora limba are foarte mult a suferi.

Pentru unele latinisme, pe cari nu le mai găsim airea, ci numai la Coresi, s'ar găsi poate și o altă explicație. Cetind cu băgare de seamă „Tâlcul Evangheliilor“, dai de „rugăciunea cu ce blagoslovim masa,“ având următorul text: „Ochii tuturora spre tine nădăjduesc Domne, și tu dai mâncare lor îm-

¹⁾ M. Gaster, Chrestomatie Română, Leipzig—București 1891 p. 100.

²⁾ Apocalips 14, 18 citat la Cipariu, *Analecte* p. 100. »Strugurii« de aici inseamnă ciorchinele = τὸν βότρυον, botros, iar »aua« este boaba de struguri = ἡ σταφυλή, uva.

³⁾ Bibliografia rom. veche Tom. I. p. 55.

⁴⁾ Cipariu, *Analecte* p. 23.

⁵⁾ Tetravanghel la Mateiu 18, 7. Cipariu, *Analecte* p. 4.

bună vreme, deschizi tu mâina ta, și sature toate viile cu bună voe. Apoi zică ocașele și ceastă rugă: Domn a toată putere blagosloveste pre noi și ceste mâncări carele vrem să luom de în binele tău pre în Is Hs uîn Domn al nostru Amin. Rugăciunea sau datul de har¹⁾ ce se zice după mâncare. Ispoveduivă Domnului că e bun că până în veac mila lui... Apoi să zică ocașele, și această rugăciune: Har dăm ție Dumnezeu Tatăl pre în Domnul nostru Is Hs drept tot binele tău, ce viezi și împărătești în veciia vécului. Amin²⁾. În zădar vei căută rugăciunile acestea în cărțile rituale ale bisericii orientale, căci nu le vei găsi, ele sunt rugăciunile, cu cari se binecuvintează masa după ritul apusean al bisericii catolice. „Tâlcul Evangheliilor“ se pare a fi tradus de pe o carte catolică, la care a adaus Coresi înjurăturile la adresa leneșilor „vlădici, episcopi, popi, călugări și domni“³⁾. La acest text, care a servit de bază traducerii, au fost adause și câteva rugăciuni, poate chiar în limba latină. Adeseori se întâmplă, că deși e scrisă cutare carte de pietate pentru credincioșii catolici în o altă limbă, i-se adaug rugăciuni și în limba latină. — Un text latinesc se pare că a avut Coresi la traducerea „Evangheliiei cu învățatură.“ Explicând evanghelia dela Intrarea în biserică, începe cu următorul text: „In zilele acéle sculăse Mariia, mēse în sus tare, în cetate Iudei, și întră în casa Zahariei, și sărută Elesavta. Și fu déca auzi Elisavta sărutătura Mariei, jucă tănărul în mațele ei“⁴⁾. De unde a luat Coresi vorbele *sărută* și *sărutătura* pentru a traduce conceptul exprimat în textul original prin *ἡσπάσατο* și *ἀσπασμὸν*, care înseamnă îmbrățișare, salutare. Traducerea latină are la acest loc *salutavit* și *salutationem*, și nu e eschis, să fi avut Coresi textul latin dinaintea ochilor, care îi va fi ușurat traducerea, punând în românește vorbe asemănătoare cu cele latinești. În Tetravanghel mai găsim un cuvânt curat latinesc, neobișnuit mai târziu, *pretor*: „E când auzi Pilat acest cuvânt, vrătosu se temu, și întră în

¹⁾ »Datul de har«, »har dăm ție«, sună mai mult a ungurește, decât a latinește, hálaadás, hálát adunk neked. Altfel topica cuvintelor e identică cu a rugăciunii latinești, care începe: Oculi omnium in te sperant, Domine, tu das escam illorum in tempore opportuno, aperis tu manum tuam, et imple omne animal benedictione.

²⁾ Cipariu, Analecte p. 28 urm.

³⁾ Op. citat p. 30 în notă.

⁴⁾ Ev. Luca 1, 39 urm. la Cipariu, Analecte p. 42.

serâ lui¹⁾, iar în Noul Testament tipărit la Bălgrad în 1648 întâmpinăm, în acelaș text, și *strugurul* și *aua*: „Slobozi sé-ceria ta cea ascuțită, și culége strugurii viei pământului: că s'a copt auă²⁾. E adevărat, că dăm în oărțile vechi de particula condițională *să*, însă în aceleăș cărți găsim mai de multe ori și pe *dacă*. Așa cetim în epilogul Tetravanghelului: „déca văzuiu, că mai toate limbile au cuvântul lu Dumnezeu în limba lor³⁾. Dacă găsim în Tâlcul Evangheliilor: „și de întâiu opt să știm aceasta⁴⁾, fiind acest *opt* o prescurtare alui opus est = trebuie, sau e nevoie, tot în cărțile lui Coresi dăm de alt cuvânt, analog: „*nevoie iaste* a veni zablaznele⁵⁾ = scandalele.

Care din acestea cuvinte erau în gura poporului, cele de origină latinească, sau cele de origină străină; cele cu forma mai latinească, ori cele cu forma mai adaptată dezvoltării limbii, e greu să hotărăști astăzi tocmai pentrucă alte monumente despre această limbă ne lipsesc. Cu acelaș drept putem să spunem, că amândouă formele erau în uzul poporului, deși e foarte greu să crează omul, că ar fi zis vre-un Român din secolul al XVI-lea: „și de întâiu opt să știm aceasta“, ori ar fi întrebuințat latinismele *descinse* pentru a pogorâ, *meseretate* pentru sărăcie, și altele, cari se află însemnate în „Analectele“ lui Cipariu. Că Românii mai vechi vorbeau o limbă cu mult mai latinească, va admite ori și cine; chiar și astăzi e mai romană limba în munții apuseni ai Ardealului, căci acolo e ferită lumea de contact cu străinii, decât în orașe, unde are contact și se amestecă cu străinii, cari, romanizându-se, nu-și schimbă pe de-a întregul ființa, ci aduc cu ei obiceiuri și vorbe, construcțiuni și fraze, în urma cărora limba are foarte mult a suferi.

Pentru unele latinisme, pe cari nu le mai găsim airea, ci numai la Coresi, s'ar găsi poate și o altă explicație. Cetind cu băgare de seamă „Tâlcul Evangheliilor“, dai de „rugăciunea cu ce blagoslovim masa,“ având următorul text: „Ochii tuturora spre tine nădăjduesc Domne, și tu dai mâncare lor îm-

1) M. Gaster, Chrestomatie Română, Leipzig—București 1891 p. 100.

2) Apocalips 14, 18 citat la Cipariu, Analecte p. 100. »Strugurii« de aici inseamnă ciorchinele = τὸς βότρους, botros, iar »aua« este boaba de struguri = ἡ σταφυλή, uva.

3) Bibliografia rom. veche Tom. I. p. 55.

4) Cipariu, Analecte p. 23.

5) Tetravanghel la Mateiu 18, 7. Cipariu, Analecte p. 4.

bună vreme, deschizi tu mâina ta, și sature toate viile cu bună voe. Apoi zică ocenașele și ceastă rugă: Domn a toată putéré blagoslovéște pre noi și céste mâincări carele vrem să luom de în binele tău pre în Is Hs uîn Domn al nostru Amin. Rugăciunea sau datul de har¹⁾ ce se zice după mâincare. Ispoveduițivă Domnului că e bun câ până în veac mila lui.... Apoi să zică ocenașele, și această rugăciune: Har dăm ție Dumnezeu Tatăl pre în Domnul nostru Is Hs drept tot binele tău, ce viezi și împărătești în veciia vécului. Amin²⁾. În zădar vei căută rugăciunile acestea în cărțile rituale ale bisericii orientale, căci nu le vei găsi, ele sunt rugăciunile, cu cari se binecuvintează masa după ritul apusean al bisericii catolice. „Tâlcul Evangheliilor“ se pare a fi tradus de pe o carte catolică, la care a adaus Coresi înjurăturile la adresa leneșilor „vlădici, episcopi, popi, călugări și domni“³⁾. La acest text, care a servit de bază traducerii, au fost adause și câteva rugăciuni, poate chiar în limba latină. Adeseori se întâmplă, că deși e scrisă cutare carte de pietate pentru credincioșii catolici în o altă limbă, i-se adaug rugăciuni și în limba latină. — Un text latinesc se pare că a avut Coresi la traducerea „Evangheliiei cu învățatură.“ Explicând evanghelia dela Intrarea în biserică, începe cu următorul text: „In zilele acélé sculâse Mariia, mérse în sus tare, în cetată Iudei, și întrâ în casa Zahariei, și sărutâ Elesavta. Și fu déca auzi Elisavta sărutătura Mariei, jucâ tânărul în mațele ei“⁴⁾. De unde a luat Coresi vorbele *sărutâ* și *sărutătura* pentru a traduce conceptul exprimat în textul original prin *ἡσπάσατο* și *ἀσπασμὸν*, care înseamnă îmbrățișare, salutare. Traducerea latină are la acest loc *salutavit* și *salutationem*, și nu e eschis, să fi avut Coresi textul latin dinaintea ochilor, care îi va fi ușurat traducerea, punând în românește vorbe asemănătoare cu cele latinești. În Tetravanghel mai găsim un cuvânt curat latinesc, neobișnuit mai târziu, *pretor*: „E când auzi Pilat acest cuvânt, vrătosu se temu, și întrâ în

¹⁾ »Datul de har«, »har dăm ție«, sună mai mult a ungurește, decât a latinește, hálaadás, hálát adunk neked. Altfel topica cuvintelor e identică cu a rugăciunii latinești, care începe: Oculi omnium in te sperant, Domine, tu das escam illorum in tempore opportuno, aperis tu manum tuam, et imple omne animal benedictione.

²⁾ Cipariu, Analecte p. 28 urm.

³⁾ Op. citat p. 30 în notă.

⁴⁾ Ev. Luca 1, 39 urm. la Cipariu, Analecte p. 42.

pretor iară¹⁾. În textele de mai târziu, locul unde se ține judecata se numește divan.

Acestea ar fi niște indicii, poate cam slabe, că autorul celor dintâi traduceri a avut înaintea ochilor și un text latinesc. Dacă s'ar face comparație între textele lui Coresi și textele latine ale cărților Scripturii, poate s'ar putea enunța acest lucru ca sigur, și atunci ușor se explică latinismele, cari nu se mai găsesc astăzi, și cari poate nu au făcut niți atunci parte din tezaurul limbii române. Cum se face însă, că autorul nu ne spune nicăiri, că a întrebuițat text latinesc, sau cărți de ale bisericii latine, ceea ce e sigur din rugăciunea dela binecuvântarea mesei și din Filioque, pe care, fără să bage de seamă, l'a pus în o traducere românească²⁾. N'a spus Coresi acest lucru, căci ar fi fost în defavorul lui. Deja traducerea pe românește a cărților sfinte nu e văzută cu ochi buni de ceice țin la biserica orientală a Bizanțului, ne putem deci închipui, cum ar fi primit aceștia o carte, despre care s'ar fi spus, că e tălmăcită din izvod latinesc, din cărțile bisericii, față de care orientalii neuniți, mai ales în părțile noastre, nici o vorbă bună nu aveau.

În pierderea elementelor romane ale limbii noastre nu au nici o vină cele dintâi traduceri ale cărților bisericești. Limba românească, primită în moștenire de cei cari au făcut aceste cărți, nouă ne e necunoscută, nu știm ce am avut, nu putem spune deci nici ce am pierdut. Schimbarea vorbelor într'o limbă merge cu mult mai greu. Cipariu, om cu greșeli și el, dar de o mărime la care n'a ajuns încă nici un dascăl al limbii românești, făcuse o școală ardeleană latinizatoare, și reușise să tragă în apele sale, am putea spune, aproape întreagă lumea cultă românească. Academia română profesă principiile lui, în școli se predă învățătura lui, cărțile bisericești îi țineau isonul, și mai multe zeci de ani s'a luptat, pentru a se scoate din limbă vorbele de origină străină și a se înlocui cu altele mai romane, pentru a se da limbii o formă mai latină. Și care e rezultatul? Astăzi nici Academia, nici școala, nici biserica nu mai profesază ideile — cel puțin cele latinizatoare — ale lui Cipariu, iar la scoaterea din limbă a acelor cuvinte, cari au intrat în sângele ei, nu se mai gândește nimeni. Cum se poate

¹⁾ Ioan 19, 8 urm. la Cipariu, *Analecte* p. 14.

²⁾ Iorga, *Ist. lit. relig.* p. XIX.

dară pune în sarcina lui Coresi o operă așa de mare și de anevoioasă: înlocuirea cuvintelor de origină latină cu altele, de origină străină. Coresi a fost un om, pe timpul său, neînsemnat și neprețuit, cărțile lui de abia au putut pătrunde în câteva biserici românești. Și cu cât pătrundeau cărțile românești mai mult în biserici, cu atâta se deșteptă mai mult conștiința națională, care nu ar fi permis niciodată să fie scoase din limbă vorbele strămoșilor, cu cari ne mândrim, pentru ca să fie înlocuite cu vorbe de ale străinilor, cari ne-au ținut atâta vreme în întunec, exploatând în favorul lor tot avutul și toată puterea noastră.

* * *

Cărțile lui Coresi au o mulțime de greșeli. Nici el n'a avut cultura necesară pentru a putea înțelege pe deplin textele, ce le traducea, nici limba românească n'a fost pregătită în acel timp pentru a putea redă cu cuvinte potrivite ideile din cărțile sfinte, și apoi mai adaugă, că bietul Coresi n'a cunoscut în de ajuns nici această limbă, nici pe care o traducea. Cu traduceri greșite, cu vorbe, fraze și construcțiuni străine, cari îngreuiază înțelesul, cărțile lui Coresi înseamnă o epocă de redeșteptare în viața poporului și bisericii românești. Ele deschid ochii poporului spre lumină, prin limba lui: îndeamnă la cultură națională.

Limba cărților lui Coresi e uneori foarte greoaie, și are locuri fără nici un înțeles. Ea nu poate să fie, în întregime, o oglindă limpede a limbii vorbite de Români în secolul al XVI. 1), este însă foarte apropiată de această limbă vorbită, și e izvor aproape unic pentru cunoașterea limbii din acest secol. Prin faptul, că ea se cuprinde în cărți tipărite, e de o mai mare însemnătate, căci astfel nu a putut suferi schimbări.

1) N. Sulică, *Limba vechilor noastre cărți bisericești* în »Gazeta Transilvaniei« din Brașov anul 1898 Num. 277 p. 1. Despre acest lucru a mai publicat Domnul Sulică și alte studii: »Coresi scriitor sau tipograf« tot în »Gazeta Transilvaniei« din 1901 numerii 191–218, apoi o broșură: »Un capitol din activitatea diaconului Coresi, Brașov 1902.« O greșală, care se întinde ca un fir roșu prin aceste studii, e afirmațiunea, pe care nu o dovedește cu nimic: »Cărțile bisericești erau în epoca lui Coresi deja de mult traduse în limba românească, și prin urmare întrebuințate în serviciul bisericesc, deși neoficios și mai mult pe furis; iar neobositul diacon n'a făcut altceva, decât, că aceste traduceri românești de mult existente le-a făcut prin tipar accesibile într'un cerc cu mult mai extins de întrebuințare« (broșura din 1902 p. 16). Cărțile înseși îl desmint.

Dacă această limbă nu e tocmai limba vorbită de poporul român, nu e de vină numai „minte nedestulă și întunecată“ a diaconului Coresi, Tudor Diacul, Popa Iane și Popa Mihaiu, ci și limba, care eră pe acel timp „pământ sec și fără de apă“. Scopul lor eră, ca să înțeleagă și cei mai „proști“, si pentru aceasta și-au pus la lucru toate puterile. Chiar dacă nu au reușit pe deplin, ei au săvârșit o operă nepieritoare, carea nu se va putea uita niciodată în istoria bisericii și neamului românesc.

Dr. IOAN BĂLAN.

Intențiunea Romei față de biserica Românilor din Ungaria.

(II).

Am adus până acum înainte șase documente, anume unul din 1204, două din 1234, și trei din 1374, din cari se vede intențiunea Romei față de biserica Românilor din Ungaria¹⁾. Continuând cu documentele privitoare la această chestie, mai adaugem următoarele:

1. Papa *Gregoriu XI*, la anul 1377, învitând pe Ministrul provincial al călugărilor minoriților din Ungaria să trimită doi călugări în ținutul castrului *Megessalla*²⁾, pe care l-a luat regele dela schismatici, — deoarece locuitorii de acolo *s'au întors la credința catolică* și voiesc a se mărturisi —, i comunică acestea:

Scaunul Apostolic, ca un părinte bun al tuturor creștinilor dorește să îngrijească de suflete cum trebuie, încât îi este cu putință cu ajutorul lui Dumnezeu. Mi-s'a făcut cunoscut nu demult din partea iubitei în Hristos fiice, a nobilei femei Catarina, rămasă cândva văduvă după Simon, domnul castrului de Megessalla, că oarecând castrul însuș cu anumite

¹⁾ Cfr. »Cultura Creștină«, An. III, p. 10 - 13; 43 - 49.

²⁾ În documentul din 1377 vine înainte: Megessalla; în alt document din 1391: Megyesalya; iară sinoptizatorul documentului din 1494, dat de Vladislau, regele Ungariei, spunând cuprinsul pe scurt al acestui document, în care este intercalat cel din 1391, spune, că sub Megyesalya se înțelege: Meseșul de astăzi. Vezi: Hurmuzaki, Docum. vol. I, partea 2, p. 238, n 186; vol. II, partea 2, p. 355 - 6, n. 313.

sate, cari se țineau de el, a fost câștigat prin regele Ungariei, care eră pe atunci, și prin părinții Catarinei, *din mânilor schismaticilor* (adecă a *Românilor*, cum explică adnotatorii acestor documente), și că după aceea locuitorii castrului și ai satelor amintite, cari (locuitori) erau pe atunci, fiind schismatici și cunoscând calea adevărului, părăsind necredința *s'au întors la adevărata credință și la unitatea sfintei biserici romane*; și că aceiași locuitori aprinși de zelul acestei credințe doresc să-și mărturisească păcatele făcute, și să li-se dea canon de mântuire.

Din care cauză Catarina s'a rugat cu umilință pentru sine și pentru locuitorii amintiți, că, dupăce pentru depărtarea cea mare ei nu pot merge la scaunul amintit (al Romei), și nu știu, de care dieceză se ține castrul și satele amintite, dupăce fiecare dintre Venerabilii noștri frați episcopi din Agria, din Transilvania și din Oradea-mare afirmă, că castrul și satele amintite se țin de dieceza lor, să binevoim a concede, adecă să dăm putere, din grația noastră apostolică, unor călugări prudenți din părțile acelea, ca să le asculte mărturisile, și să le dea canon de mântuire pentru păcatele făcute, chiar și în cazul acela, când ar fi de acele păcate, ce sunt rezervate Scaunului Apostolic. Noi așa dară dorind să *ne îngrijim de mântuirea* sufletelor lor și aplicați *să le ascultăm rugămintea*, prin aceste scripte apostolice comitem și demândăm discrețiunii tale, în carea în acestea și în altele avem deplină încredere în Domnul, ca cu auctoritate apostolică să dai putere la doi iubiți fii, călugări și profesori din ordul Minorilor din provincia ta, deajuns și destoinici spre aceasta, pe cari vei afla cu cale să-i alegi, în care lucru onerăm conștiința ta, și cari voim să fie prezentați prin tine în locul diecezanilor, adecă ca ordinari ai locului, ori să fie prezentați aceluia, care deprinde în castru și în sate jurisdicțiunea episcopescă, dacă aceasta se poate face fără greutate, ca fiecare dintre acei călugări, cerând, dacă se poate, și chiar neobținând licență specială dela acelaș Ordinariu ori dela altul, care ar deprinde jurisdicțiunea episcopescă, să poată ascultă numai odată în sacramentul peninței pe toți credincioșii de ambe sexele locuitori ai castrului și ai satelor amintite, cari vor voi să-și mărturisească păcatele sale călugărilor acelora, și făcute mărturisirile acelea cu diligență, să-i deslege cu auctoritatea apostolică de păcate, fie și de acelea, cari ar trebui să recurgă

la Scaunul Apostolic, și să le impună canon de mântuire pentru păcate.

Din documentul acesta apare:

a) Că Roma, ori a primit informațiune pe cale oficioasă dela regii Ungariei, dela episcopii catolici de rit latin din Ungaria, dela misionarii, cari se oboseau în părțile acestea, relativ la starea religioasă a Românilor, ori pe cale privată, ca în cazul de față prin Catarina, pomenită în document, — totdeauna a avut cea mai curată intențiune față de Români, adecă: să le mântuiască sufletul.

b) Roma, condusă de aceasta intențiune curată, vedem, că și în cazul de față a desvoltat cel mai mare zel, întru cât a recurs la mijloace extraordinare; cari mijloace extraordinare au stat în aceea, că pe provincialul Minorităților l-a investit cu facultate apostolică aproape nelimitată, numai ca se poată mulțami lipsele sufletești cele mai arzătoare ale Românilor întorși la credința catolică.

c) Lipsa de zel apostolic în episcopii catolici de rit latin din Agria, din Oradea-mare și din Transilvania, cari nu-și băteau capul cu aceea, cum să provadă mai bine și mai curând cu taina mărturisirii bieteale suflete ale Românilor întorși dela schismă la credința și la unitatea bisericii romane, ci cu aceea cum să-și mărească puterea. Din motivul acesta, vedem, că la Roma nu ei recurg pentru lipsele sufletești ale Românilor, ci o persoană laică, va să zică Catarina, văduva lui Simon. — Se potrivește foarte bine cazul acesta cu împrejurările de astăzi, că anume, prelații de rit latin din Ungaria nu-și bat capul cu aceea, cum se procure mai ușor și mai curând mântuirea sufletelor pe seama Românilor uniți cu Roma, respectându-le limba canonizată de Roma, ritul și disciplina orientală, de cari se leagă cu trup și suflet, apoi independența și integritatea provinciei metropolitane greco-catolice române de Alba-Iulia și Făgăraș, așisderea garantate, nu numai de Roma prin constituțiuni papale, ci și de Curtea împărătească și regească prin decrete, — ci cu aceea, cum să-și mărească puterea, sau mai corect, cum să pună în locul al doilea scopul spiritual al bisericii catolice de rit latin din Ungaria, ca așa să fie scoasă în relief aservirea bisericii catolice de rit latin dela noi pentru o idee, căreia între multele condițiuni de existență, ce-i lipsesc, amintesc numai una, anume, că în idea aceasta nu este humanism.

În forma aceasta, fiindcă frații catolici de rit latin nu grijesc de binele spiritual la ei acasă cum trebuie, nu ne putem mira de loc, că nu-l procură ușor și curând în biserica noastră particulară unită. Ar fi tare bine venită în Ungaria așa numita: sanatio in radice, dar nu matrimonii; și atunci desigur, nu ar fi turburat pacea bisericii noastre episcopia de Hajdudorogh, și nu ne-ar amenința alt rău mai mare, înțeleg autonomia catolică din Ungaria.

d) Din cele ce se cuprind în document, se vede și în cazul de față, prudența Romei, care nu voi se despoaie de jurisdicțiune pe unul, ori altul dintre cei trei episcopi, adică de Agria, Transilvania și de Oradea-mare, cari afirmau, că au drept de jurisdicțiune. Cel puțin nu voi s'o facă aceasta numai decât. Aceasta apare deacolo, că minorii respectivi aveau să ceară licența Ordinarelui, adică a aceluia, care s'ar fi aflat superior de jure, ori cel puțin de facto, peste castrul Megessalla și satele anexe. În acelaș timp însă Roma, fiindcă voia din tot sufletul să împărtășească de mângâierea mărturisirii pe bieții Români întorși dela schismă, lasă provincialului călugărilor minorii, ca cu auctoritatea apostolică să faculzeze pe călugării din ordul său, așa, că, dacă odată aceia vor fi cerut licența Ordinarelui respectiv, și nu o vor obține, ei totuși să poată mărturisi și impune canon de mântuire tuturor credincioșilor de ambe sexele, cari se țineau de castrul amintit¹⁾.

2. Papa *Gregoriu XI.* la 1377 scrie în lucrul, ce l-am amintit aci sub punct 1, arhiepiscopului de Caloccea, că regele Ungariei a luat din mâinile *Românilor* castrul numit Megessalla, iar locuitorii deacolo s'au întors la credința catolică, anume:

Cu plăcere ne ocupăm cu acelea, ce se țin de slujba oficiului apostolic, și se referesc la pacea și liniștea supușilor, precum și la folosul tuturor bisericilor, și suntem cu foarte mare grijă la aceea, că între aceiași supuși, cu deosebire dacă sunt împodobiți cu demnitatea pontificală să nu se nască certe și neînțelegeri spre scărițarea cultului dumnezeesc și spre paguba sufletească a credincioșilor. Papa *Gregoriu XI.* mai amintește arhiepiscopului din Caloccea de rugăminte Cătarinei, rămasă văduvă după Simon (ca sub p. 1. în acest

¹⁾ Hurmuzaki, Docum. vol I, partea 2, p. 238. n. 186.

articol); iară relativ la câștigarea castrului de Megessalla afirmă Papa: „Castrum ipsum ... per Regem Ungariae ... et ipsius Catherine¹⁾ progenitores fuerit de manibus *Vallachorum* et Schismaticorum²⁾ acquisitum“ (înșuș castrul a fost câștigat din mâinile *Românilor* și a Schismaticilor prin regele Ungariei și prin antenații Catarinei). Pe lângă aceea, că Papa narează Arhiepiscopului din Caloceea, că Valachii și Schismatici, cari se țineau de castrul amintit, au primit credința catolică și unitatea bisericii romane, îi mai spune și aceea, că văduva Catarina a reparat biserica parohială a sfântului Emeric, ce se află în castrul amintit; și lucrul acesta l-a făcut pentru ridicarea cultului divin și pentru mântuirea sufletelor strămoșilor ei, alui Simon, al ei, a locuitorilor castrului și ai satelor anexe; a ridicat cu spese mari mai multe biserici pe seama credincioșilor amintiți, provăzându-le cu dotațiune deajuns, și promite, că va edifică și altele; și că unul fiecare dintre cei trei Episcopi, anume din Agria, din Oradea mare și din Transilvania, susține, că castrul și satele se țin de dieceza lui, și opresc pe preoții acelor biserici să nu asculte de cutare, ori cutare, ca de Episcopul propriu: din care cauză în acele parohii se desprețuiește cultul divin, și sacramentele bisericii nu se administrează cum trebuie, și aceasta se face cu cea mai mare pagubă a sufletelor, dându-le preoților și credincioșilor exemplu rău, și fiind de scandal public. Spre aceasta a fost rugat Papa — se înțelege de Catarina — să se îngrijească părintește de remediul oportun, ca să nu sufere în cele spirituale pagube așa de enorme. Remediul prestat de Scaunul Apostolic al Romei a fost acesta, că Arhiepiscopul din Caloceea a fost împuternicit, ca cu auctoritate apostolică să citeze pe cei trei episcopi pretendenți și pe alții, dacă va cere lipsa, să-i asculte, să se informeze, care are drept; și cu aceeaș auctoritate apostolică să judece, care are jurisdicțiunea episcopască pe castrul Megessalla și peste parohiile anexe. Dacă ar află, că nici unuia din trei nu-i compete jurisdicțiunea episcopască peste locul amintit, atunci cu auctoritate

¹⁾ Intenționat am adus textul cu »e« simplu, în loc de »ae«, fiindcă aproape în toate documentele de pe timpul acesta e scris astfel.

²⁾ Din text s'ar părea, că Valachii și Schismaticii nu sunt identici; dar sunt identici, după cum apare din scripta lui Gregoriu XI., tot din 1377, adresată provincialului Minorităților din Ungaria, adusă în acest articol sub punct 1.

apostolică să decreteze, că locurile amintite se țin de episcopul de Oradea-mare, și spre aceasta să-i oblige prin censuri bisericesti pe cei, cari s'ar împotrivi, făcând ca cele decretate să se observe firm de toți. Față de martorii, cari de frică, ori din ură, nu ar fi voit se fasiozeze, fū împuternicit ca să-i constrângă prin censuri, fără a avea dreptul de-a apela contra măsurilor luate față de ei¹⁾. Până aci documentul amintit.

Din aceste măsuri luate de Roma față de bieții Români convertiți apare interesul cel mare, ce-l avu Roma de mântuirea sufletelor lor; prudența, cu care a tranșat lucrul acesta; energia cu care a pășit, necăutând în fața nimănui, și nimic având în vedere, decât mântuirea sufletelor și gloria lui Dumnezeu.

Dacă atunci fură așa de scumpe sufletele unei biserici neorganizate, cum trebuie să fie azi, când e vorbă de-a zdrobi un organism întreg existent!

Despre alte documente de felul acesta, cu altă ocaziune.

Dr. IOAN SÂMPĂLEANU.

Icoane din vieța poporului român din Bihor.

(1726—1748).

I. Episcopii sârbești și Unirea.

(III)

Față cu uneltirile episcopului Isaia, preoțimea unită cere sprijinul comitatului în o scrisoare datată în Satbarb, în Ianuarie 1736. Scrisoarea e subscrisă de: „Laksági, Berettyo, Besztercze és Érmelléki unitus Papok közönségessen Esperestünkvel Popovics Pap Mihály urammal együtt“, adică de preoții uniți de pe Luncă, de lângă Bărcău, Bistra și de pe Eriu cu protopopul Mihaiu Pap Popovici împreună. În scrisoarea aceasta ei spun aproape toate isprăvile ieșite la iveală cu ocaziunea investițiunii mai sus amintite, adaugând și câteva mai noi. Așa spun, că în 14 Ianuarie a anului 1736, a venit pe sate, un diacon cu numele Ignatie, trimis fiind de episcopul Isaia. A adus cu sine oameni plătiți, pe cari îmbrăcându-i în vestminte ostășești și răspândind vestea, că îi sunt dați din partea Comandantului din Oradea a cutrierat mai multe sate. Mai întâiu

¹⁾ Hurmuzaki, Documente, vol. I partea 2 p. 239 n. 187.

a mers în Sârbi, unde a ținut consfătuiri în vreme de noapte, apoi și-a petrecut între pușcături și dansuri la popa neunit Toma Pap, plăcându-i lucrul acesta mai ales preutesei. De aici a mers în Kislar, unde l-au maltratată pe preotul bătrân unit deacolo, în tot chipul. Din aceeaș scrisoare reiese, că Ignatie îi mai amenință și cu aceea, că va execută cei 500 de galbeni de pe ei, dacă țin cu episcopul latin. Apoi a poruncit, că unde poporul încă n'a luat cheile dela preoții uniți, să le scoată din mânilor lor fără de amânare, căci popii aceștia sunt papistași și nu dreptcredincioși; ceea ce auzind prostimea a și îndeplinit. Așa s'a întâmplat în Deda, unde au luat dela protopopul Mihaiu Pap cheile bisericii și toate revizitele bisericesti, oprindu-i-se din partea episcopului sârbesc și a protopopului Ioan dela Varviz sub gloabă de 500 floreni să îndeplinească funcțiuni sacre. A mai zis Ignatie și aceea, că îi pare rău, că pe popa din Tothfalu nu l-a îngropat în pământ până în brâu și apoi să-l fi omorât cu pietrii, și să fi făcut tot așa și cu protopopul Mihaiu. Enunțările aceste nu și-au pierdut efectul, căci poporul îmbărbătat de ele, s'a aruncat asupra preoților din Tothfalu, asupra celui din Csohaj (Petre Pap), din Papfalva (Petre) și asupra celui din Margine, maltratându-i în mod nedescriptibil¹⁾.

Ura poporului se îndreptă cu deosebire în contra protopopului Mihaiu, care trecând la unire lucră din răspuțeri pentru întărirea aceleia. Numai ocaziunea binevenită o așteptau, ca să se răfuiască cu „trădătorul“. Aceasta nu mult a întârziat. Pe la începutul anului 1736 trece Mihaiu, venind dela episcopul latin, prin comuna Păulești. Cineva îl zărise. Cât ai bate în pălmi, oamenii erau în tălpi; unii cu ciomege, alții cu altceva, și poate că revoltarea aceasta aveă urmări și mai triste, dacă negrul de Mihaiu (eră negru ca un țigan) nu o ștergea la sănătoasa.

Mihaiu îndată raportează despre acestea comitatului, rugându-se să-l apere, căci și vieța îi este în pericol²⁾. Comitatul trimite în contra răsvrățitorilor pe locotenentul Ladislau Fekete cu o mână de ostași. Dar și acesta o pățește, căci încercând el în vreme de noapte să prindă pe vinovați, aceștia aflând despre venirea lui, și-au adunat oamenii lor, vre-o trei

¹⁾ Arhiv. Cottului 1736, Fasc. I. 28.

²⁾ Tot acolo 1736. Fasc. II. nr. 6.

sute de bărbați înarmați cu puști, furci, pari ș. a. și când Ladislau Fekete voia să pună mâna pe corifei, poporul i-a răspuns, că numai morți îi va lăsa. Astfel locotenentul Fekete, care de altminterlea nici n'a avut atâția oameni, încât să poată rezista poporului adunat, s'a întors frumușel acasă¹⁾.

Neavând încătrău, comitatul cere ajutor dela generalul Quadagni, ca să poată prinde pe corifeii turburărilor. Deliberatul nu se știe. In 21 Aprilie 1736, protopopul Mihaiu se plânge iară cătră episcopul latin, că ținând neuniții adunare în 12 și 13 Aprilie în Spinuș, pe el l-au înjurat ca pe un despot (despotice szidalmazott); cere deci, să-l apere de acești dușmani. Episcopul raportează despre aceasta Consiliului Locuțiitor, de unde se fac dispozițiile necesare, ca să prindă pe conducătorii adunării și să-i bage în temniță preventivă. Quadagni aruncă în temniță pe Gheorghe Lazar și Gavr. Szóke din Sârbi, pe Gheorghe Kiss din Suiug, Nicolae Bordaș din Varviz, Gheorghe Pap din Baromlak, Lazar Moza din Popești și pe Simeon Szarka din Voivodeni.

In 24 Maiu se constituie comisia de investigațiune în cauza aceasta, sub prezidiul judeului român Ladislau Șanta. Șanta îi ascultă pe toți incaptivații amintiți. Aceștia fasionează, că adunarea a fost convocată la sfatul vicarului; au fost însă și de aceia, cari au susținut, că preotul Ignatie din Cséhtelek le-ar fi dat sfatul acesta²⁾. S'au adunat acolo delegații alor 24 comune. Cauza adunării, după cum mai mulți au recunoscut a fost scrisoarea primită dela vicarul Ignatie, în care îi întrebă, dacă vreau să atârne și pe mai departe de episcopul din Arad, în virtutea contractului (?) făcut. Pentru desbaterea chestiei acesteia s'au adunat ei la Spinuș. Aici au hotărît, că nefiind în stare să sfarme legătura amintită, vor țineă și mai departe contractul făcut; numai, că apoi și episcopul să-i apere și să le protejeze cauza lor la Majestate.

Judele Șanta raportează comitatului, în senzul acestor fasiuni. Pe mai sus amintiții corifei, se pare că tot nu i-au eliberat, căci generalul Quadagni face atenți pe cei dela comitat, în scrisoaren sa din 25 Iunie 1736, să isprăvească odată

¹⁾ Arhiv. cottului. 1736. Fasc. II. nr. 7.

²⁾ Așa cred, că aceștia confundau pe vicarul Ignatie cu preotul numit, având ambii acelaș nume. Poate că aceștia nu-l consuseră mai deaproape pe vicarul și de aici confuziunea.

causa aceasta și să elibereze pe încarcerăți, căci este știut, că acele „conventicule“ au fost de natură religioasă.

Să vedem acum, ce au făcut în preajma lucrărilor comisiei, vicarul și episcopul latin.

Față cu uneltirile episcopului sârbesc, episcopul latin, Ioan Okolicsányi de Okolicsna, încearcă să-i dobândească pe Români pe cale pacinică. Știă el foarte bine, câtă aversiune a produs pasul neprecuțat al episcopului sârbesc, când, în 1728 și în anii următori, pretindea dela preoți și sate să-i dea sume mari, drept competență vlădicească. Chiar pentru aceea episcopul Okolicsányi, încă în 19 Iulie 1735, dă o diplomă, în care îi asigură pe cei din jurul Beiușului, cari n'au trecut încă sub iurisdicțiunea lui, că el nu pretinde nici o strămutare în ceremoniile și obiceiurile bisericii răsăritene, iar dela popor ori preoți încă nu pretinde altceva, decât, că aceștia să recunoască atârnarea lor dela el. Textul diplomei amintite este următorul: „Noi Ioan Okolicsányi de Okolicsna... facem cunoscut tuturor celorce se cuvine, că, deoarece dominiul nostru dela Beiuș, după modul și legea bisericii răsăritene, în conformitate cu diploma dată preagrațios de Maiestatea Sa, împăratul și regele nostru Leopold, în anul 1701, în cele spirituale și administrative, totdeauna eră supus, prin reversale iurisdicțiunii predecesorilor noștri, episcopilor de Oradea-mare; chiar pentru aceea, partea cea mai mare a domeniului aceluia s'a supus, prin reversale, din nou vicarului nostru din anul trecut, Ilustrit. Sale contelui Paul Forgach și nouă; ceialalți să se cugete, că oare putea-vor rămâneă liberi de taxa, ce e îndatinată să se dea pe alte locuri vlădicului! Voind noi să le prevenim, dăm la lumină intențiunea noastră și le-o explicăm, asigurându-i, că adecă noi dela locuitorii și preoții locali, sub titlul de putere sufletească, nici un fel de pretensiuni, ori taxe, nu vom pretinde (precum au îndătinat pe aiurea vlădicii să facă), ci numai, ca poporul cu popii dimpreună să ni-se supună nouă și succesorilor noștri în cele spirituale, nu numai prin scrisori și cu trageri de cruce, ci aievea și în practică să atârne dela noi, precum 'au atârnat și ascultat oarecând de Benkovits. Dat în reședința noastră în Püspöki, 19 Iulie 1735 ok. Okolicsányi János, episcop de Oradea. L. S. 1).

1) Csillagházy, Miscellanea, tom II. p. 11.

Prin publicarea scutiștelor asigurate în această diplomă, episcopul Okolicsányi, dobândește pe toți românii din jurul Beiușului și din jurul Vășcăului. Beiușenii de altmintelea, precum ne spune amintita diplomă, mare parte au trecut la unire în 1734; o parte își declară trecere în o scrisoare din 5 Iulie 1735. Pe aceștia din urmă îi cunoaștem. 39 de comune, cu primarii și iurații lor, trec la unire, sub condițiunile, sub cari au trecut sub Augustin Benkovits și sub cardinalul Csáky. Comunele trecute sunt următoarele: Nimăești, Curățele, Cresuia, Burda, Hinchiriș, Kasnics (?), Căcăceni, Tărcăița, Lazuri, Saca, Sănmărtin, Pociovești, Cărbunari, Seliște, Talp, Kelik (?), Fiziș, Oțorem, Merag, Budurasa, Balileu, Mezieș, Sohodol, Venter, Meziad, Fenyeres, Căbești, Pocola, Petrani, Dsoszán—Forró, Drăgoteni, Săucani, Prisaca, Roșie, Gyelány, Urviniș, Sămiclăuș, Șoim, Josani și Gurbești ¹⁾.

Mai greu eră să reziste agitațiilor episcopului sârbesc prin ținuturile, cari nu aparțineau dominiului său, cum erau districtele Luncăi, Bistrei și a Bărcăului. Ca să poată lucra cu succes în aceste districte, aveă lipsă episcopul latin de bărbăți isteți, cari să știe luptă în contra oamenilor episcopului sârbesc, tot cu aceleași arme, ca și ei. Bărbatul chemat de conducător în luptele acestea eră Mihaiu Pap, protopopol Luncăi. Nu este eschis, că Mihaiu Pap chiar sub condițiunile amintite mai sus a primit unirea, dar zelul desvoltat de Mihaiu întru răspândirea unirei se pare destulă probă pentru convingerile lui. De altă parte și episcopul, ca să desmintă veștile răspândite de preoții și agenții episcopului sârbesc, că doară el ar voi să schimbe ritul și ceremoniile bisericii orientale, făcându-i papistași pe credincioșii aceleia; ori că voiește să pretindă dela ei dijme, dă la 16 Decemvrie 1735 diploma sa, în care le face cunoscut românilor din districtele amintițe, că cei de pe teritoriul de el stăpânit au trecut dejă la unire cu el; cugete-se deci și ei, că oare rămâneă-vor și pe mai departe în legea bisericii orientale neunite, ori trece-vor la unire! El dă la lumină intențiunea sa și o explică, asigurându-i, că nu vrea nici o strămutare în ceremoniile, posturile și sărbătorile recepte ale bisericii răsăritene; iar pe locuitorii tuturor comunelor îi scutește de decime și numai aceea pretinde dela ei,

¹⁾ Arhivul episc. gr.-cat. din Oradea-mare.

că în cele spirituale și administrative să recunoască atârtnarea dela el și dela succesorii săi, chiar așa precum a fost aceasta pe vremea lui Benkovits¹⁾.

Zelul lui Mihaiu, și cu deosebire literile date de episcopul, au făcut, că în 1736 sunt 178 de preoți români uniți în comitatul Bihor. Aceștia în frunte cu protopopii lor: Gheorghe Pap dela Beiuș, Ioan Pap dela Belu, Petru Pop dela Oradea și Mihaiu Pop, protopopul Luncăi, se plâng la primatele țării în contra uneltirilor episcopului sârbesc, cătră care nici când n'au avut atragere; îl roagă totodată pe primate să-i apere și să-i protejeze²⁾.

ȘTEFAN TĂȘIEDAN.

¹⁾ Tot acolo. Diploma se află în original; e de următorul cuprins: »Mi okolicsnai Okolicsányi János Váradí Püspök, Lekéri Apátur, Fölséges koronás Királyunknak egyik Tanácsossa, és ezen Bihar Vármegyének örökös Feő Ispánja etc. Adgyuk tudtára ez levelünknek rendében mindeneknek az kiknek illik: Hogy mivel a Belényesi Dominiumnak napkeleti Anya sz. Egyháznak bé vet modja és Törvénye szerint, következő képpen az 1701-dik esztendőben a mi Fölséges Leopoldus Császárunknak és Királyunknak kglmessen ki bocsájtott függő pecsétés Leveléhez képest mindenkoron a Lelki vezérlőben és Törvény szolgáltatásra való hatalomban Ellöttünk lévő Nagy-Váradí Püspökök alatt lettenek vala, ugyanazért is nagyobb része azon Dominiumunknak visszatérítő Levelekkel tavali Esztendőben lévő Vikariusunknak Méltóságos Groff Forgách Pál Uramnak és minékünk ujonnan magokat hatalmunk alá adták. Laksággh pediglen, Besztercej és Berettyó folyó vizek mellett lévő Oláhsággh gondolyák, ha vallyon ezzel a régi bé vet szokásokban napkeleti Anyaszentegyháznak hitiben megmaradhatnának-e! Mink ebben nékik kívánságokra előre szándékunkat ki világo-sityuk és ellöttök magyarazzuk, őket ezzel bizonyossá tévén, hogy tudniillik: se a bé vet vallásoknak Caeremonia-béli modgyokban, Bőjtökben és Ünnepek tartásokban, sem más a napkeleti Anyaszentegyháznak bé vet szokásokban változást nem akarunk; sőt az egész helységek lakosit, kiktul Dézmát sem kívánunk, hanem valamint Fölséges Császárunk Grátiáját kglmessen adta, és eők is in usu volnának, abban megtartani fogjuk, csak eők is Minékünk és succesorinknak mind világi ugy lelki állapotokban (mint Benkovies Ur idejében) tölünk fügjenek és hallgassanak. Költ Püspökiben a mi szokott lakó Püspöki Residentiankban, Die 16-a Mensis Xbris. Anno 1735. Oko-licsányi János, Váradí Püspök. m. pr. L. S.

²⁾ Nilles, Symbolae p. 525.

CRONICĂ.

Conferență episcopescă. Episcopii catolici ai Ungariei în zilele ultime ale lui Ianuarie s'au întrunit în Budapesta la prima conferență prezidată de noul primate Dr. Ioan Csernoch, mitropolitul de Strigon. Afară de Mitropolitul dela Blaj, arhieriei noștri au luat și ei parte. Dintre multele chestii, cari au fost la ordinea zilei, pentru noi interes mai deosebit are chestia autonomiei bisericești și proiectul noii legi congruale.

Referitor la autonomie, discuția s'a purtat în jurul proiectului ministrului de culte, care s'a primit, stăruindu-se ca acela să fie înaintat cât mai curând camerei deputaților. Proiectul acesta al guvernului nu are decât câțiva paragrafi, prin cari se va înarticulă între legile țării, autonomia catolică, care se va face ulterior. Prin primirea lui din partea conferenței episcopicești, autonomia noastră bisericească a rămas neștirbită, precum va rămâne și după primirea acelu proiect din partea legislației. Lupta hotăritoare va începe numai după trecerea prin camere a acestui proiect. Mult nu va întârziă însă nici ea. Se va vedeà atunci, cum vom ști s'o purtăm.

Al doilea punct al conferenței, care ne interesează, este novela congruală. După proiectul guvernului, congrua de acum de 1600 cor. s'ar întregi până la suma de 3000 cor. Sunt adecă contemplate 4 cvincvenale, dintre cari cele dintâi trei ar fi de câte 400 cor. (= 1200 cor.), iar al patrulea numai de 200 cor. De acest adaus s'ar bucurà toți aceia, cari sunt dispuși în cura animarum și au cerc de activitate de sine stătător, așadară: parohii și administratorii parohiali. Privitor la capelani, proiectul se îngrijește deja cu mult mai mașter. Pentru capelani, primii cinci ani nu se compută la cvincvenale, iar ceialalți ani de serviciu capelanal încă se compută numai pe jumătate, atunci, când sunt promovați de parohi sau administratori parohiali.

La început nime nu va puteà aveà mai mult de 2 cvincvenale de câte 400 cor., adecă o congruă mai mare, decât de 2400 cor., — oricâți ani de serviciu ar aveà. Anii de serviciu de mai târziu natural vor puteà urcà adausul până la suma de 3000 cor.

Novela aceasta va intra în vigoare cu începutul anului 1913, dar deja și pe anul acesta s'a luat în budget o anumită sumă,

care după cum suntem informați, se va împărți, după aceeași cheie, încă în decursul primului semestru al acestui an. (ar.)

*

Ce va fi cu școlile noastre confesionale? În lumina noului proiect de lege a ministrului Zichy, care va aduce juste și însemnate îmbunătățiri, în ce privește răsplătirea bănească a învățătorimii dela școlile primare, se lămurește tot mai mult, dar în aceeaș vreme și tot mai nefavorabil, soarta viitoare a școlilor noastre confesionale.

În fața noului proiect, care în câteva luni cel mult va deveni lege, nu mai are loc discuția teoretică, ce se ivise pe urma legii școlare a lui Apponyi, dacă se mai *rentează* să susținem cu mari jerte școlile confesionale române, cari în viitor puteau să contribuie cu mult mai puțin la creșterea românească a tinerelor generații, ci se ivește de-adreptul întrebarea rigidă, dacă peste tot ne mai *putem* susține școlile. În 1907, Bisericile române, ca susținătoarele școlilor noastre confesionale, au dat lozinca mântuitoare, că școlile trebuie susținute cu orice jertfe, fiindcă a înțeles, că ele vor putea fi, și în cadrele legii apponyiene, un scut puternic al credinții și limbii credincioșilor, pe cari aveau datorința să le apere. Dar cu toată însuflețirea ce se pornise în cercuri destul de largi, și cu toate ajutoarele bănești ale luminatului boer basarabean Stoescu, s'au sistat o mulțime de școli. Fondurile culturale, oricât de bine au pornit la început, nu puteau satisface cererile de ajutor, și așa susținerea pe mai departe a școlilor a rămas aproape exclusiv în sarcina poporului de rând. Acesta, la rândul său, în multe cazuri *nu a voit* să mai contribuie la cheltuelile urcate, am avut însă și multe școli de acelea, pe cari poporul *nu putea* să le mai susțină.

Prin noul proiect, cheltuelile se urcă în mod însemnat, și prin aceasta crește, am putea zice în proporție geometrică, numărul comunelor, cari *nu vor mai putea* susține școala ridicată cu mari eforturi — poate numai de curând. Nu vor lipsi apoi de sigur nici de aceia, cari să exploateze de nou situația, îndemnând poporul să renunțe de bunăvoie la școala sa, oferindu-i chiar răscumpărarea noului edificiu școlar. Și atunci, ... cine poate să spună câte școli ne vor mai rămâne!?

Lozinca Bisericilor noastre în fața noului proiect, credem, că trebuie să fie tot cea veche: susținerea cu orice preț a școlilor confesionale ce ne-au mai rămas. Dar dacă lozinca nu

trebuie și nu poate să se schimbe, poate, și chiar trebuie să se schimbe ținuta noastră față de asigurarea mijloacelor de lipsă. În scopul acesta cerem și așteptăm dela forurile competente, să pornească o mișcare nouă, respective să trezească la nouă viață frumoasele porniri ale anilor de mai înainte, cari au amorțit, — în parte nu fără vina noastră. Prea târziu nu e nici acum, dar de vom mai stă mult în această nemișcare, va fi mai bine să nu ne mai trezim! (ar.)

*

Rândueli înțelepte. E cu totul superfluu a mai înșiră efectele dezastruoase ale abuzului cu beuturile alcoolice. Ele sunt cunoscute tuturor, cari vreau să vadă ruina și să audă tânguiriile și celora, cari sunt în stare să prevadă sfârșitul trist și prost al acestor stări, în cari ni-se nămoleşte toată însuflețirea și toată răbdarea necesară în munca și lupta pentru un viitor fericit.

Pentru sanarea leghionului de rele, provenite din alcoolul întrebuințat în timp și loc nepotrivit și în mod necumpătat se luptă societatea altor popoare cu plan și cu mijloace bine alese. La noi, cari pentru conservarea eului propriu ar trebui să fim mai muncitori, mai stăruitori și mai aprigi la lupta contra alcoolismului ca alte neamuri, s'a făcut puțin până acum. S'a scris și s'a vorbit mult și frumos în timpul din urmă în chestia alcoolismului. Toate acestea însă au fost numai frunze și flori,— cari n'au legat, din cari nu s'au dezvoltat fructe, dar nădejde avem, că și la noi se vor îndreptă lucrurile spre bine. Numai de una avem trebuință: mai marii Bisericilor românești să dea ordine la fel preoților, pentru începerea luptei antialcoolice pe toate terenele și apoi să controleze neincetat aceasta luptă.

În privința aceasta a dat un frumos și înțelept ordin P. S. S. Episcopul Dr. Vasile Hossu, demândând în Octomvrie anul 1907, preoților și învățătorilor, să țină prelegeri antialcoolice și să înființeze reuniuni de temperanță, ca poporul să părăsească cârciumele, paturile calde, în cari se dezvoltă înfiorător degenerarea morburile și crimele — și a cerut să i-se facă raport.

Tot atunci a dat P. S. S. Episcopul Aradului, I. I. Papp, un circular de mare importanță, în care între altele zice: »... rânduim, ca în decursul iernei 1907/8 fiecare preot și fiecare învățător într'o zi potrivită, mai ales în zilele de Dumineci și sărbători, după amiază, în școală ori eventual în alt loc potrivit să țină poporului câte o prelegere publică cu scopul de a arăta urmările triste ale beției și a îndemna poporul, ca să încunjure birturile și să se ferească de păcatul beției.«

»Fiecare preot și învățător despre prelegerea sa îndată după ziua, în care s'a ținut, va face raport protopopului concernent, arătându-i totodată din partea sa mijloacele, prin cari crede dânsul, că s'ar putea pune stavilă acestui rău în mijlocul poporului nostru.«

P. S. S. Episcopul Dr. M. E. Cristea din Caransebeș a rânduit în anul acesta, ca preoții și învățătorii să aranjeze în întreagă dieceza sărbători împotriva beției, ținând poporului prelegeri distrăgătoare, instructive și plăcute.

Toate rânduelile acestea sunt bune, frumoase și vrednice de urmat, dar fără de o controlă trează, îndreptată din centre și mai ales fără o lucrare unitară cu greu se va îndreptă răul. Sperăm însă, că inițiativa vre-unui din cei competenți va provoca în toate centrele Bisericilor românești hotăriri la fel pentru combaterea cu aceleaș arme și în acelaș timp a dușmanului, ce ne amenință nu numai altarele, ci și existența noastră etnică. (șr.)

*

Consistorul din Blaj pentru analfabeți. In zilele acestea a apărut ordinul-cercular, dat în 31 Dec. 1912 sub Nr. 8216 din partea Consistorului arhiepiscopesc din Blaj, în care limpede și hotărît se spune, »cu toată dragostea părintească și cu toată puterea cuvântului,« ca preoții și învățătorii noștri să țină cursuri pentru analfabeți, în cari să se propună cetitul, scrisul și calcularea »pentru propășirea, pentru înaintarea morală și materială a poporului român.«

În cercularul acesta, care se ridică mult peste nivelul, la care au ajuns alte cerculare de feiul acesta, se arată amănunțit, cum să se inaugureze cursurile, ce să se propună, după ce metod, în cât timp și unde să se țină cursurile, apoi se spune ce primesc gratuit ascultătorii cursurilor dela Asociațiune (Abecedare și cărți din »Biblioteca populară«) și ce dela Librăria Seminarului teologic arhiepiscopesc (anume: caete, condeie și creioane). Consistorul poruncește, ca la finea acestor cursuri să se facă examene publice sub conducerea protopopului și despre rezultat să i-se facă raport. Iar fricoșilor le spune, să nu se teamă de autoritățile civile, fiindcă lucrarea aceasta e admisă și recomandată și de către ministrul cultelor și al instrucțiunii publice (Ord. Nr. 50,877—1911).

Dispozițiunile acestui cercular nu privesc numai anul acesta, pentru care de altcum au apărut cam târziu, ci sunt date și pentru viitor, cerând ca cursurile pentru analfabeți să se țină în fiecare an, în lunile de iarnă.

Dorim, ca sarcina aceasta fiecare preot și învățător s'o su-poarte cu dragoste și cu gândul de a satisface și pentru multele neglijințe din trecut, să aducă unul fiecare jertfa, ce i-o cer mai marii noștri și o pretinde imperios starea rămasă a poporului nostru (șr).

*

Al XXIV-lea congres euharistic internațional se va ține anul acesta pe insula Malta, între 24—27 Aprilie. Timpul și locul acestui congres s'au fixat încă din toamnă, cu prilejul zilelor euharistice din Viena. Insula Malta, care găzduște între termurii săi un înfloritor episcopat catolic, prin tradițiile sale, referitoare la Apostolul neamurilor și la ordul războinicilor călugări Ioaniți, din cari se nutrește încotinu pietatea credincioșilor săi, era oarecum predestinată să ajungă locul de întrunire al acestui congres al întregii lumi catolice. Când apoi catolicii englezi, în toamna trecută, au făcut comitetului central al congreselor euharistice propunerea, care invită congresul proximo pe pământul Angliei, e numai firesc, că alegerea să fi căzut pe această insulă, ce s'a învrednicit să fie călcată de marele Apostol al euharistiei, care mergea în robia romană. Timpul de primăvară s'a ales pentru încunjurarea neajunsurilor împreunate cu căldurile mari de mai târziu.

Pregătirile pentru congres sunt deja în plină curgere. Președintele stabil al comitetului central Msgr. Heylen, episcopul din Namurul Belgiei, a fost încă în luna Decembrie la fața locului, luând, în conștelegere cu comitetul local de pe insulă, toate măsurile, pentru ca și acest al XXIV-lea congres euharistic să poată stă cu cinste alături de congresele mărețe de mai înainte. Pentru ședințele solemne ale congresului, în lipsa unui local destul de încăpător, se construiește un pavilion impozant, care să poată cuprinde la 10,000 de oameni. Aici se va ține în fiecare zi câte o întrunire publică de câte 2 ceasuri, fiind restul zilei ocupat de întrunirile, atât de instructive și înălțătoare, ale secțiunilor deosebitelor neamuri din întreagă lumea catolică. În 27 Aprilie congresul se va încheia cu procesiunea îndatinată la aceste congrese, care de obicei este punctul culminant al congresului, fiind ea o sublimă mărturisire de credință a zecilor de mii, cari își pleacă genunchiul în fața Hristosului euharistic...

Tot așa are să fie și acum. (ar.)

*

Barbarie la umbra crucii. Un corespondent albanez trimite revistei »Roma e l'Oriente,« o relațiune fidela din Scutari despre cruzimile săvârșite în Albania de oștile aliaților muntenegrini, sârbi și greci. Spune, că atitudinea Sârbilor și a Muntenegrinilor a fost mai rea decât a barbarilor, prin faptul că au masacrat familii întregi, au violat femei și copile, au incendiat sate, au adus jale în sute de cămine. De aceleaș cruzimi s'au făcut vinovați și Grecii prin împrejurimile Prevezei, Vallonei, Coriței, Castoriei și Ianinei, în butul recunoștinții ce ar fi datori să manifeste pentru Albanezi. Faptele glorioase ale Sulioșilor, a lui Boșaris, Zovellos, Miolis, Conduriotis ș. a. în războiul Grecilor contra Turcilor sunt cunoscute de lumea întreagă. Dar bagseamă vreau să arete lumii și de astă dată cunoscuta graeca fides. Ecolul cruzimilor oștilor aliate s'a repercutat și în depărtata Americă. Albanezii din Boston, Massochutetts au trimis sf. Sinod al Greciei un protest în numele Albanezilor emigrați și amintesc, că statele balcanice au făcut mai mare rău poporului lor decât Turcia. Amintesc delictele săvârșite de prelații greci în Albania meridională și anatemele lor contra limbei naționale albaneze, blăstemele și afuriseniile îndreptate de dânșii contra patrioșilor albanezi, denegarea sf. taine din motive politice; spionajul practicat pe toată linia contra Albanezilor sub stăpânia lui Abdul Hamid, împingând sute de familii în mizerie extremă, bandele asasinilor, cari omorau laici și preoți vinovați numai pentru că își iubiau țara. Pentru toate aceste fărădelegi a le prelaților greci se provoacă ca la mărturie la bulgarii, ce au fost părtaș de aceeaș soarte. Continuă zicând, că dânșii nu nutresc ură de rasă contra aliașilor balcanici, ci le reproșează numai politica mizerabilă față de neamul albanez și pretextul de-a civiliză peninsula ilirică. Grecii, Bulgarii și Sârbii săvârșiră unul contra celuilalt crime și orori, a căror echivalent înzădar l-am căută în istoria Turcilor. Probabil, că acestea se vor reîncepe după răsboiu. Sfârșește documentul dureros cu constatarea, că Albanezii se simt mai bine sub stăpânia Semilunei decât a Crucii necreștine a statelor balcanice. Albanezii sunt convinși, că acest răsboiu nu e o luptă a creștinilor contra Islamului, ci o luptă de ambiții teritoriale, pe contul Albanezilor. Albania deci, atăcată de toate laturile de creștini ipocriți, nu poate află refugiu mai potrivit decât la umbra Semilunei. Făuritorii protestului sunt preoții ortodoxi albanezi F. S. Noli și Naum V. Cere.

Ce dureroase constatări pentru creștinismul statelor aliate!
Documente triste, pentru spoiala de civilizație creștină a statelor

balcanice ortodoxe! — Oare Macedo-românii n'au suferit și nu sufer aceleaș persecuții? Și totuș oamenii lumii ortodoxe privesc cu antipatie mișcarea lor de-a rupe cu biserica greacă, cu toate că le este unica scăpare? (an)

*

Sf. Euharistie dusă cu aeroplanul. În ziare și în pe-riodice, ales în cele creștine-catolice, a fost încrestat următorul fapt:

O parte a oastei franceze a fost atăcată lângă Laghouat, pe marginea pustiului Saharei. Comandantul trupei, Largeot, a fost rănit de moarte. Medicul i-a comunicat, că mai poate trăi 3—4 ore. La aceasta a răspuns grav rănitul: »Nu mă tem de moarte, dar a mă despărți de viața aceasta fără mângăierea religiei și a preotului, — aceasta mă deprimă«.

Locotenentele Brégard, care de curând a obținut diploma de pilot și chiar însoțiă, cu aeroplanul său, expediția franceză, ascultând și el cuvintele viteazului comandant, i-a zis: »De comandant, poruncește-mi și-ți aduc preot.« »De unde?« Intreabă muribundul cu voace obosită. »Din Laghouat. Timpul e curat, nici urmă de nor. Pasărea mea zboară repede. În 3 ore aduc preot, presupunând, că va avea curaj să vină cu mine.« — Ochii lui Largeot s'au umplut de bucurie și întinzând mâna locotenentului, zise: »Mulțumesc. Grăbește.«

Brégard își pune în activitate motorul și se ridică în aer. După o cale de vre-o 200 klm. ajunge în Laghouat și în spital află pe preotul militar, Andral, căruia îi zice: »Părinte, așa, că vii cu mine în aeroplan?« Preotul socotind, că-i glumă, întreabă: »In aeroplan? Așa târziu? — Unde?« — După lămuririle locotenentului, preotul s'a hotărit să urce în aeroplan cu Trupul și Sângele preascump al Domnului Hristos.

În fața unui public număros, care a ținut să fie martor evenimentului, până acum unic în istorie, s'a înălțat paserea măeastră cu Euharisticul Hristos, cu preotul și cu inimosul aviator, care cu istețime și cu curaj accelerează aripile vulturului, ca să poată ajunge la timp la muribundul comandant. În scurt timp, se coboară ca o săgeată în mijlocul taberei, unde sunt salutați cu caldă însuflețire de ostași.

Preotul părăsește aeroplanul, intră în șatra, în care zăcea greu bolnav comandantul, ținut în viață numai de nădejdea, că va primi pe Domnul. Își deschide ochii și văzând pe preot lângă el, zice: »Mulțumită ție, prea milostive Doamne!« »Da,

mulțumește dumnezeescului Isus, — zise preotul — care a venit din o depărtare așa de considerabilă, ca să depună pe fruntea D-tale sărutul păcii.«

Preotul a ascultat mărturisirea comandantului, l-a împărtășit și întărit cu Pânea Îngerească și i-a administrat și sf. Sacrament al maslului. După câteva cuvinte de dulce mângăere, Largeot a repausat, mutându-se, unde strălucește frumseța feței lui Dumnezeu, care toate le-a creat pentru om, pe care l-a pus să stăpânească pământul, cu tot ce e în el, pe el și în jurul lui, poruncindu-i numai, să nu-și uite a lăuda întru tăria puterii Lui pe Creatorul și Binefăcătorul său cel mai mare. (sr).

Cărți și reviste.

Jubileul Crucii, care a pus în mișcare întreagă lumea catolică, a rodit deja și pe seama catolicilor români o lucrare foarte interesantă, care se ocupă de »Constantin cel mare și România«. Autorul acestei lucrări este însuș arhiepiscopul de București, I. P. S. S. *Raymund Netzhammer*, care a ținut să stăruiască asupra importanței acestui jubileu și în epistola pastorală, dată din prilejul păresimilor acestui an, din care preoțimea și credincioșii săi vor putea culege cele mai curate îndemnuri pentru acest praznic al oricărui suflet creștin.

Broșura pâr. arhiepiscop, care este o retipărire din »Revista Catolică«, atinge, cu priceperea unui arheolog și numismat apreciat și din partea străinilor, toate momentele cunoscute până acum din viața împăratului Constantin, cari au ceva legătură cu pământul țării românești. Și nu sunt puține aceste momente. Săpăturile arheologice, cari se fac cu multă pricepere în Dobrogea română, și monetele de pe timpul lui Constantin lămuresc deja destul de amănunțit, și într'un mod ce nu poate fi tras la îndoială, că împăratul Constantin a făcut din orașul Tropaeum alui Traian (Adamclissi de azi) un punct strategic de primul rang, că a zidit la vre-o 10 Km. spre răsărit dela Oltenița cetatea Dafne și că aproape de Corabia a făcut un pod de piatră peste Dunăre, întărind de nou și podul lui Traian, ale cărei ruine se mai pot vedea și azi lângă orașul Turnu-Severin. Pe temeiul acelorăși dovezi se poate constată însă și aceea, că Biserica creștină, pe timpul lui Constantin cel mare, eră deja foarte lătită în România de azi, având bunăoară singur în orașul Tropaeum 4—5 basilice.

După cum se poate vedea și din această schiță sumară broșura pâr. arhiepiscop, care grupează aceste rezultate ale

științei în jurul ideii centrale a jubileului Constantinean, este o lucrare de valoare reală, care ridică nimbul serbărilor românești ale Crucii, într'un mod, cum nu se putea mai potrivit. (ar.).

*

Din Iași România ne vine o carte bună, care dovedește din partea autorilor o dragoste foarte mare față de aceia pe seama cărora s'a scris. Ea se numește modest »*Calendar catolic pe anul 1913*« — pentru începutul său calendaristic —, în realitate este însă o broșură ca și care noi uniții din Ardeal încă n'am fost în stare să punem în mâna credincioșilor noștri. Ea cuprinde pe lângă îndemnuri și povestiri ușoare și instructive, reproduse în parte din »*Solia satelor*« dela Cluj, și o foarte bogată și interesantă cronică bisericească, din care cititorul își poate face o icoană vie a mișcărilor catolice din toată lumea, întărindu-se prin aceasta simțul unității de credință, asupra căruia nu se poate stăruî în deajuns.

La sfârșitul cărții, autorul ne prezintă starea actuală a Bisericii catolice din România, stăruind asupra greutăților de multe feluri, cari stânenesc în parte activitatea acelora, cari cu adevărat zel de apostol lucrează pentru mântuirea sufletelor ce li-se încredințează. Din acest articol aflăm, că numărul catolicilor din țară este cam de 140,000, din cari vre-o 80,000 se țin de eparhia Iașului, iar restul de arhidieceza de București. (ar.).

*

Sub titlul »*Cartea Neamului*« dl *Emanoil Elefterescu* scoate deja pentru a treia-oară un fel de calendar pe anul 1913, care prin bogăția și varietatea chestiunilor de cari se ocupă, se ridică binișor peste nivelul publicațiilor similare. Foarte potrivit se intitulează această carte folositoare „de toate și din toate pentru popor“, deoarece într'adevăr abia va fi domeniu de cunoștințe, ce ar folosi țăranilor, din care să nu se scoată învățăături și îndemnuri pentru o viață mai bună și mai rațională a țăranimei noastre. Foarte bine observă însă revista »*Ramuri*« din Craiova, că în viitor se impune o selecționare a materialului ce cuprinde credințele și obiceiurile populare, combătându-se credințele deșerte. Din parte-ne mai observăm apoi, că multe din datele istorice, cari privesc momente din viața Bisericii noastre unite, sunt așezate într'o lumină falsă, care nu poate folosi.

Cartea dlui Elefterescu s'a tipărit în Vălenii de munte și se vinde cu 2 cor. (ar.).

TELEFON.

Manuscrisele nu se înapoiază.

M. B.-Comloș. Ideea, asupra căreia stăruim la sfârșitul epistolei Dvoastră, ne preocupă și pe noi în mare măsură. Nădăjduim chiar, să putem porni în curând o mișcare pentru înfăptuirea ei. Dacă articolul din chestie, a fost, cu toate acestea, ținut în termeni mai neîncrezători, e că anume am voit să cercăm pulsul, ale cărui manifestări de viață le așteptăm. Se vede, că sunt multe și puternice, și aceasta ne face multă bucurie.

R. Sâmpetrul de câmpie. Întâmplarea a voit, că în cauza Sf. Tale să putem da un răspuns absolut autentic, care poate să folosească și altora. Ministrul de justiție a declarat adecă, într'un caz perfect analog cu acela al Sf. Tale, că oficiul parohial nu este dator să dea fără plată, estrase matriculare în chestii de moștenire, nici chiar la cerea judecătoreie, atunci când e vorbă de majoreni. Să purcedeti deci în modul următor: Extrasul matricular familiar, care Vi-se cere, înaintați-l la judecătoria concernentă, însoțit de-o chitanță despre suma pe care o pretindeți, și judecătoria are să Vă anticipeze pretenziunea din pașalul cancelariei, rămânând ca ea pe urmă să incaseze dela partide suma plătită. — Decisul ministerial, la care Vă puteți provoca, poartă numărul 37,071/1912 I. M. II. El s'a dat în urma cercării unei judecătorei ceruale, căreia un paroh a refuzat să-i dea fără plata atestatu cerut.

I. B. în A. Vom scrie, cu atât mai vârtos, că ne-au cerut-o și alții. Dar — o spunem limpede — nu legăm multe de scrisul nostru. Avem noi legi bune și știe fiecare preot, că-i strict oprită comunicarea în cele sfinte, unii însă le desconsideră, vrând să dovedească cu fapte, cât de puțin valorează și cele mai înțelepte legi, dacă nu-i demnitate și moralitate.

N. Murăș-Ludoș. Răspunsul la întrebările ce ne puneți referitor la novela congruală, îl găsiți în cronică din acest număr, intitulată: Conferență episcopească.

I. H. în C. Suntem de aceeaș părere: Avem atâtea școli goale din lipsă de învățători și avem un însemnat număr de clerici abs. fără ocupație, cari toți au și examen de maturitate. Aceștia, singur prin un ordin, ar putea fi numiți învățători ajutători, ceace dl ministru permite (Ord. m. Nr. 154, 687—1912). Clericii noștri se vor supune ordinului superior și își vor începe activitatea publică cu dascălia ca foștii clerici G. Barițiu, I. Mușșan și I. Maioreșcu, de a căror activitate mare și bogată ne-am adus aminte cu dragoste și recunoștință în jubileele, ce s'au aranjat în recentul trecut.

S U M A R U L :

Dr. Victor Bojor: Creștinismul ca factor al civilizațiunei. — **Dr. Ioan Bălan:** Limba românească în cele dintâi cărți bisericești. (III. Articol final). — **Dr. Ioan Sâmpăleanu:** Intențiunea Romei față de biserica română din Ungaria (III). — **Ștefan Tășiedan:** Icoane din viața poporului român din Bihor (1726—1748) (III). — **Cronică:** Conferență episcopească (ar.); Ce va fi cu școlile noastre confesionale? (ar.); Rândueli înțelepte (șr.); Consistorul din Blaj pentru analfabeți (șr.); Al XXIV congres euharistic internațional (ar.); Barbarie la umbra crucii (an.); Sf. Euharistie dusă cu aeroplanul (șr.). — **Cărți și reviste:** Raymund Netzhammer: Constantin cel mare și România (ar.); *Calendar catolic pe anul 1913* (ar.); Emanoil Elefterescu: Cartea neamului (ar.). — **Telefon.**

Pentru redacție răspunde: Dr. Alexandru Rusu.
Proprietar-editor: Membrii redacției.